

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Силвия Николова Александрова**
член на Научното жури за защита на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема

„Американска и британска антисъветска кинопропаганда (1961 – 1968 г.)“

Докторант: **Магдалена Даниелова Властанова**

Научна област: **2. Хуманитарни науки**
Професионално направление: **2.2. История и археология**
Научна специалност: **Нова и най-нова обща история (Съвременна история)**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Исторически факултет
Катедра „Нова и съвременна история“

Данни за дисертанта и докторантурата

Магдалена Даниелова Властанова завършва средно образование през 2012 г. в 157 гимназия с изучаване на чужд език „Сесар Вайехо“. От октомври 2012 г. до юли 2016 г. тя е студент в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, степен „Бакалавър“, специалност „Педагогика на обучението по история и философия“, която завършва с отличен успех. През октомври 2016 г. колегата Властанова е приета в магистърската програма „Кризис, конфликти и дипломация в световната политика XVI – XXI в.“ на СУ. Завършва обучението си по програмата през юли 2018, отново с отличен успех. От февруари 2019 г. тя е зачислена като редовен докторант по научна специалност "Нова и най-нова обща история (Съвременна история)" към катедра „Нова и съвременна история“ на СУ „Св. Климент Охридски“ с тема на дисертацията „Американска и британска антисъветска кинопропаганда (1961 – 1968 г.)“ и научен ръководител доц. д-р Гергана Алексиева.

Като докторант към катедра „Нова и съвременна история“ Магдалена Властанова е положила успешно всички изискуеми по Правилника за придобиване на научна степен „доктор“ изпити и е изпълнила всички предвидени в учебния ѝ план задачи и ангажименти. Считано от 1 септември

2023 г., докторант Властанова е отчислена с право на защита (Ректорска заповед №РД20-1826/10.10.2023 г.) поради изтичане на срока на докторантурата. На 29 август 2024 г. (Протокол № 12/29.08.2024) дисертацията е обсъдена на заседание на Катедрения съвет (КС) на катедра „Нова и съвременна история“ и с решение на КС е стартирана процедура по публична защита на дисертационния труд.

Докторант Властанова владее свободно английски и ползва испански език.

Данни и оценка за дисертацията, автореферата и научните публикации

Ще си позволя да започна становището си с вече споделяното (и не веднъж) от мен мнение при защити на докторски дисертации – изборът на докторантура по обща история, дори сам по себе си, заслужава уважение, поради поетия академичен риск да се изследва историята на чужди народи и неизбежно свързаната с това необходимост от ползване на чужд език или езици, чужди названия и чужди събития, които често са слабо познати, а понякога дори напълно непознати, у нас. В случая с настоящата дисертация рискът е още по-голям, защото към полето на чуждата история се добавя и това на чуждестранни национални култури и художествени възприятия, както и специфичната терминология на киноиндустрията и филмовата техника и похвати. Затова поздравявам и докторант Властанова, и нейния научен ръководител доц. Алексиева за смелостта да поемат такъв „утроен“ академичен риск.

Представената за защита дисертация е свързана с 60-те години на ХХ век - един от най-напрегнатите и изпълнен с кризи периоди от историята на Студената война в интернационалните отношения. Настоящата международна ситуация и най-вече войната в Украйна и събитията в Близкия изток, направиха мотива за пропагандата във всичките ѝ форми, и особено медийната/аудио-визуалната такава, наистина зловиден. В този смисъл темата на дисертацията е интересна, актуална и несъмнено дисертабилна. Доколкото пък въпросът за американската и британска антисъветска кинопропаганда в периода 1961 – 1968 г. не е бил изследван в българската историография, представеният за защита труд е оригинален и плод на самостоятелна изследователска работа на дисертанта.

В структурно отношение дисертацията е изградена добре и следва наложилите се като академичен стандарт за докторски тези по история увод, три глави и заключение, допълнени с библиографска справка, приложения и синопсиси.

В увода е формулирана тезата, очертана е еволюцията в акцентите на кинопропагандата на САЩ и Великобритания от нейното начало до разглеждания период, посочени са целта и задачите на изследването, както и неговите обект и предмет. Интересен акцент е правилно отразеното от автора отправяне чрез киното на пропагандни послания, които са много по-фини и прикрити с художествена обвивка, поради което са много по-трудно уловими за аудиторията и, поради това, често са с по-голям потенциал за трайно въздействие. Приветствам това, че нито докторантът, нито научният ръководител са се поддали на изкушението да използват за илюстриране на тезата филми като „Апокалипсис сега“, „Взвод“ или „Джей Еф Кей“, които са широко известни отвъд границите на САЩ. Посочените филми наистина имат изключително силни не само художествени, но и политически послания. Придържането към киноленти от разглеждания в дисертацията хронологичен отрязък обаче, според мен, е правилният избор, тъй като придава по-голяма научна достоверност на текста и предпазва изследването от изкушението да анализира ретроспективни художествени интерпретации и внушения.

Хронологическите граници (1961 – 1968 г.) на изследването са базирани преди всичко на политическото управление на САЩ, а именно демократическите администрации на президентите Джон Ф. Кенеди и Линдън Джонсън, но приемам аргументацията, че във външнополитически план през разглеждания период има ако не пълна идентичност, то поне паралелност и приемственост в линията на сменящите се правителства на британските консерватори и лейбъристи в контекста на Студената война и съответна паралелност на внушенията в идеологически план на американската и британската киноиндустрии.

Методите на изследване са правилно отразени в увода и адекватно използвани от автора в изложението. Всъщност темата е много благодатна от гледна точка на възможност за наистина интердисциплинарно изследване и използване на полиметодологичен инструментариум на проучване и анализ.

Историографският преглед е обширен и отразява използвания от дисертанта аудио-визуален, архивен и значителен интерпретативен материал,

включително преведеният на български език и издаден тази година труд на Жак Елюл „Пропагандата“ (макар че първото издание на оригинала е от началото на 70-те години на миналия век). Лично за мен би било интересно и едно поне кратко представяне на съветски/руски автори на изследвания със сходна проблематика, но като имам предвид сегашната ситуацията с достъпа до руски книги и публикации, отправям думите си по-скоро като препоръка към автора при евентуална подготовка на труда за издаване като монография.

Въведението – „Пропагандата. Културни и кино особености“ [*sic.*] – е необходим елемент от труда, тъй като следва да улесни възприемането на специфичната и интердисциплинарна проблематика и терминология, използвани в изложението. Предполагам, че обучението на колежата Властанова в бакалавърската степен на висшето ѝ образование (особено философският елемент от него) е съдействало за справяне с нелеката материя на теорията на пропагандата, пропагандните модели и киноинструментариума, използван за пропагандни цели. Все пак, по мое мнение, изложението тук показва известна склонност към уповаване по-скоро на опосредствено представяне на тези и трудове, отколкото на личен прочит и критичен анализ в името на по-ясно, компактно и четивно изложение.

Същинската част на изследването, в нейните три глави, дава обилна информация за историческата, политическа и идеологическа канава, върху която са изградени пропагандните антисъветски послания на американските и британски филми от разглеждания период, както и за конкретиката в подходите, сюжетните специфики и технологичните похвати, използвани в отделните анализирани от докторанта филми. В избраните от Властанова киноленти Съветският съюз и руснаците почти униформено са представяни не само като идеологическа, но и като военна заплаха за САЩ, Обединеното кралство и целия „свободен свят“. Текстът отразява адекватно както детерминиранията от Студената война и идеологическата общност сходства между американските и британски филми, така и различията, произхождащи от специфични за Великобритания проблеми като разпада на колониалната система и загубата на позицията на равнопоставеност на Обединеното кралство със Съединените щати и Съветския съюз в глобалната структура на сила след Втората световна война. Трета глава е особено оригинална с директното сравнение между американските и британските филми. Открояват се акцентите в американските филми с техния стереотипиран подход към „добрите“ и „лошите“ в

конфронтацията САЩ – СССР и се съпоставят с акцентите в британските филми, които също отразяват идеологически и пропагандни стереотипи, но успяват да предадат и опасенията от въвличане на Обединеното кралство в „битката на титаните“ или от трансформиране на Студената война в горещ военен конфликт.

Несъмнено обемът на една докторска дисертация не позволява анализ на всички американски и британски филми, съдържащи елемент на антисъветска насоченост. В този смисъл е разбираем фокусът на дисертанта върху такива, свързани с конкретни проблеми (Берлинският въпрос и ядрената заплаха/надпревара) от периода на Студената война 1961 – 1968 г. Все пак се учудвам, че филми като „Червен кошмар“ (Red Nightmare) и „Манджурският кандидат“ (The Manchurian Candidate) от 1962 г., или британският шпионски трилър „Шпионинът, който дойде от студа“ (The Spy Who Came in from the Cold) от 1965 г. дори не са споменати, още повече, че колегата Властанова има много добра публикация¹, дискутираща „Манджурския кандидат“. В тази връзка се изкушавам да отбележа и факта, че филм, който пък е пряко свързан с ядрената надпревара и излиза по кината през 1964 г., също не намира място нито в основния анализ, нито във въведението или бележките към дисертацията. Става дума за „Предпазен механизъм“ (Fail-safe) на Сидни Лъмет, който би могъл да покаже интересна американска антиядрена, но и много по-фина и индиректна антисъветска кинопропаганда.

Заключението обобщава фактологичния и илюстративен материал и адекватно извежда основните констатации и изводи на дисертацията. Приложенията и синопсисите допълват основния текст и улесняват възприемането на анализите от изложението.

Бележки и препоръки

Имам и някои критични бележки към дисертационния труд. Първата от тях е свързана с усещането за липса на уважение на дисертанта към правописа на българския език и изискванията за добър стил на изложение и техническа прецизност на предпечатната подготовка.

¹ Властанова, Магдалена. Сравнение между американската и британската представа за комунистическата подривна дейност и отговорът на демокрацията във филмите “The Manchurian candidate” и “Dr. Strangelove or: How I learned to stop worrying and love the bomb” – В: Баева, Искра, Александър Сивилов (ред.) Войната за историята – 75 години от края на Втората световна война. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023, с. 290-305.

Не бих искала да влизам в ролята на „граматически полицаѝ“, но все пак - една докторска дисертация по хуманитарна дисциплина следва да бъде и образец на книжовен език с всички, произтичащи от това изисквания за стриктно съобразяване с езиковите – граматични и стилистични - правила. Затова ще си позволя да посоча, че сложни съществителни, в които първата съставка пояснява втората – напр. „кинолента“, „кинофилм“, „киноиндустрия“, „кинопропаганда“, „кинопослания“, „киносюжет“ и др. подобни, които са всъщност директно свързани с темата (и поради това са многократно използвани в текста), в дисертацията се изписват неправилно като две отделни думи. По подобен начин такива еднократно използвани думи като например „накратко“ или „поотделно“, „впоследствие“, „вследствие“ в текста (с. 5; с. 10, 74, 79 и др.; с. 22, 111, 125 и др.) погрешно се изписват като предлог и съществително, вместо като наречие или сложен предлог, т.е. слято. Трудно е също да приема погрешното изписване на термин, който е много познат и често използван в академичната, и не само, литература, а именно „суперсила“, който в дисертацията е разделен на супер и сила (с. 21, с. 107, с. 162), както и на друг подобен термин – „масмедии“/“масмедия“, предаден от автора като „мас медии“/“мас медия“ (с. 25, 31, 36, 64). Думите с представки анти- и про- се пишат слято – антисъветски (с. 22), антикомунизъм, прочовешки (с. 22) и пр.

Налице са и много други правописни/печатни грешки и пропуски (с. 5, 6, 15, 17, 18, 24, 30, 38, 46 ... - ще спра с изброяването дотук, но грешките продължават и по-нататък в текста). Понякога те само дразнят четящия. Но понякога внасят и фактологични неточности. Пример за такава неточност е бел. 374 на с. 76, където фамилията на известния американски журналист Джоузеф Алсоп е изписана като Аслоп. Това най-вероятно е некоригирана печатна грешка, но какво да кажем за фамилията на режисьора на филма „Седем дни през май“ Джон Франкенхаймър, която в текста на дисертацията (с. 175, 176, 181 и др.), както и в представената в Приложение 3 публикация на докторанта (където се коментира друг филм на Франкенхаймър - „Манджурският кандидат“) е съкратена на Франкхаймер² (вж. Приложение 3, с. 291-2-5 и др.). Едва в синопсиса на филма на с. 282 от дисертацията фамилията на режисьора е изписана правилно.

² Франкенхаймър, впрочем, е начинът, по който се изписва фамилията на Джон Франкхаймър на руски език.

Имам бележка и относно коректността на цитиране на интерпретативните източници, особено в историографския преглед в изложението. Например, на с. 13 се посочват авторите Тери и Питър Хаас, но бележка 47 препраща към труд на Елизабет Хаас (пропусната в основния текст), Тери Кристенсен и Питър Хаас. Некоректността създава впечатление за опосредствено ползване, тъй като на корицата на книгата – в книжен и в електронен формат – присъстват пълните имена на авторите. Посоченият на същата страница Дъглас Келнер не единствен автор на труда от бележка 49 и съавторът Майкъл Райън би трябвало също да се посочи в изложението. Подобен е случаят с препратката от бележка 50, трудовете от която са отразени в изложението само с единия автор – Джон О’Конър (липсва Питър Ролинс) или с бележка 231 на с. 43, която препраща към труд (The Vietnam War: A History in Documents) с посочен единствен автор (Marilyn Young) при положение, че той има още двама съавтори (John J. Fitzgerald и A. Tom Grunfeld). Лорънс Суид от следващата бележка 51 пък се е превърнал в изложението в Уолърънс Суид – нещо повече, същата на пръв поглед техническа/печатна грешка е възпроизведена и в автореферата на с. 9. Аналогичен е случаят с фамилията на Стивън Фийлдинг (бележка 64), която в изложението се е превърнала в Уилдинг (с. 14) и, отново, е преповторена в автореферата на с. 11. На с. 13-14 четем: „Тезисите от последните две десетилетия, на Греев, Закари Сандс и Грегъри Фрейм, обогатяват историографския обзор на кино индустрията [*sic*] в САЩ.“ Тук виждам двоен проблем. Първо, единият от авторите – Гриеве (Гриве в текста), в изложението е „загубил“ първото си име – Хенрик. Второ, използването на „тезис“ вместо „дисертация“, според мен е некоректно.

Бих искала също да уточня, че преводната „История на Великобритания“, издадена от издателство „Кама“ през 2005 г., не е монография на Кенет Морган (с. 14), а колективен труд под негова редакция. Също така, в 12 бележки към текста (№541, 566, 594, 610, 620 и др.) намирам прецитиране от източник с автор Murphy, R., но така и не открих първоначално библиографско описание (т.е. има само име, следвано от *Op.cit.*) нито в бележките към основния текст, нито в библиографската справка за използвани източници. В справката под № 47 е посочен автор Murphy, Patrick, но описанието насочва към статия във „Film International“, коментираща забраненият от BBC филм – документална драма на Питър Уоткинс „Военната игра“ (The War Game), а не към посочен в 12-те

бележки предполагаемо композитен източник с автор (редактор/съставител?)
Murphy, R.

Сходни неточности могат да се открият и на други места в изложението. В бел. 221 на с. 41 например, пълното название на ЦРУ е изписано като Централно разузнавателно бюро, вместо правилното Централно разузнавателно **управление**. Берлинската реч на Джон Кенеди, която е част от разгледания в дисертацията филм „Петте града на юни“, е пред сградата на кметството на Западен Берлин на „Рудолф **Вилде** Плац“³, а не на „Рудолф Уайлс Плац“, както е посочено от Властанова на с. 78. Подобна некоректност откриваме във връзка с описанието на сюжета на „Едно, две, три“ на с. 81, където берлинският булевард „Унтер ден Линден“ се е превърнал в „Юнтер ден Линден“.

Смятам, че работата само би спечелила, ако преводните текстове бяха внимателно редактирани. Защото заимстването на изречения и абзаци от преводни интерпретативни източници без допълнително осмисляне и съобразяване с граматичните и стилистични норми на българския език води до трудно четивен, а на места и до неясен или нелогичен текст. В този дух, буквалистично транслитериране на в. „Ню Йорк Таймс“ като „Дъ Ню Йорк Таймс“ (с. 77) или на „Чикаго дифендър“ като „Дъ Чикаго дефендър“ (с. 83) за мен лично е неприемливо.

Ще си позволя да споделя още нещо - бунтувам се срещу твърдението на дисертанта, че „Кубинската криза е еднократен акт“ (с. 21), макар в контекста на изложението да разбирам какво авторът е искал да каже. Трудно мога да приема и определянето на образованието като „основен крепител на класовото общество“ (с. 22). А Обединеното кралство не е един единствен остров, така че смятам използването на „Острова“ като негов синоним за лош, или най-малкото некоректен, навик.

Тези критични бележки в никакъв случай не целят да омаловажат дисертационния труд или неговия приносен характер. Те са по-скоро препоръка за сериозна редакторска работа, ако колегата Властанова реши да издаде дисертацията си като монография. Та са също така напомняне, че академичните стандарти в България, особено в хуманитаристиката, изискват високо ниво на езикова (граматична и стилистична) чистота на текста и прецизност на представяната информацията.

³ От 25 ноември 1963 г. площадът е преименуван на Джон Ф. Кенеди Плац.

Авторефератът на дисертацията отговаря на изискванията за подобен труд, а очертаните в него приноси моменти приемам за обосновани.

Магдалена Властанова има 11 излезли от печат публикации по дисертационната тема, което многократно надхвърля законовите изисквания за защита на докторска дисертация.

Заключение

Представеният за защита дисертационен труд има оригинален и приносен характер и отговаря на изискванията както на Закона за развитието на академичния състав в Република България, така и на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ "Св. Климент Охридски". Изложението свидетелства за сериозна и задълбочена изследователска работа по темата, а отправените бележки и препоръки не намаляват стойността на представената за защита академична разработка. Приемам за научно постижение и способността на колегата Властанова да се ориентира успешно в, да борави умело с и да анализира критично сложната (чуждоезикова) материя на едно не само интердисциплинарно, но по същество и мултикултурно академично изследване.

Всичко това ми дава основание да предложа на почитаемото Научно жури да присъди на **Магдалена Даниелова Властанова** образователната и научна степен „Доктор“, в Професионално направление: 2.2. История и археология
Научна специалност: Нова и най-нова обща история (Съвременна история).

5 декември 2024 г.

.....
(доц. д-р Силвия Н. Александрова)